

Geir Winje

DET AUTENTISKE MENNESKE

KROPP OG SPIRITUALITET I NEOPAGANISMEN

Menneskesyn er i stadig endring. Når dagens nordmenn blir bedt om å utdype hva et menneske egentlig er, inneholder svaret ofte elementer fra naturvitenskap, semittisk religion og humanistisk filosofi. De siste 40-50 årene har også elementer fra særlig østlige religioner fått innflytelse. I denne artikkelen ser jeg nærmere på et av de siste tilskuddene til dagens sammensatte, alternative menneskesyn. Det er inspirert av paganisme (førkristen religion eller hedendom), eller snarere neopaganisme eller nypaganisme, en moderne eller rekonstruert form for paganisme siden 1990-årene har fått stor utbredelse.

Jeg innleder artikkelen med en kort oversikt over neopaganistiske miljøer i dagens Norge. Deretter trekker jeg fram noen særtrekk ved neopaganistiske ritualer, og viser hvordan disse synliggjør noen sider ved et neopaganistiske menneskesyn. Når jeg velger å ta utgangspunkt i rituell praksis, henger det sammen med at dagens neopaganistiske miljøer stort sett samles for å feire vendepunkter i naturens og menneskelivets sykuser. De er praksisfellesskap som i liten grad opptatt av trosforestillinger, og verdsetter at deltakerne tror og tenker litt ulikt om for eksempel gudenes eksistens. Jeg avslutter artikkelen med en tekst som ofte resiteres under ritualene innenfor deler av wicca, og som på mange måter oppsummerer hovedpunktene i artikkelen.

Neopaganisme i Norge

Mens førkristne religioner så langt vi vet var etnisk baserte folkereligioner som ble tradert muntlig gjennom ulike former for presteskap, kan neopaganismen karakteriseres som en global, senmoderne bevegelse med Internett som hovedmedium (Steinsland 2005, Uldal/Winje 2007). I Norge kommer den så langt jeg kan se særlig til syne på følgende fem måter:

1 *Wicca* (jf. begrepet witchcraft) kan i tråd med forskning fra 1920-årene forstås som "heksenes religion". Da wicca ble etablert av Gerald Gardner (1884-1964) i England i 1950-årene, ble hekseprosessene sett som et forsøk på å utrydde restene av europeisk førkristen religion (se f.eks. Murray 1921). Selv om tanken om kontinuitet mellom før-kristen religion, renessansens hekser og dagens wicca i stor grad er forlatt i dag, har den likevel retorisk betydning, i det den etablerer wicca som autentisk.

Wicca omfatter i Norge blant annet en innflytelsesrik gruppe hekser med nære bånd til Vivianne Crowley, en profilert engelsk heks som innviet de første norske "wiccaprestene" i 1988. Det er denne formen for wicca som preger Nordisk Paganistforbund (se www.paganist.net og f.eks. Crowley 2001). Både engelsk wicca og det eldste norske wicca-miljøet er dessuten influert av Aleister Crowley (som

ikke er i slekt med Vivianne Crowley) og Ordo Templis Orientalis (O.T.O.), noe som viser seg i hemmelige innvielsesritualer og et gradssystem.

En annen wicca-strømning kan karakteriseres som amerikansk, mer preget av indiansk religion, mer politisk orientert, og tydeligere til stede i det offentlige rom. En sentral person i dette miljøet er Starhawk, som i 1979 utgav *The Spiral Dance*, med undertittelen *a Rebirth of the Ancient Religion of the Great Goddess*. Det er særlig Jone Salomonsen, teolog ved Universitetet i Oslo, som har presentert denne formen for wicca i Norge (se Salomonsen 1991 og 2002).

I tillegg dukker det stadig opp nye wicca-varianter, basert på forskjellige førkristne religioner og med ulik vektlegging av religiøse, politiske og andre aspekter. Hvem som helst kan laste ned en hvilken som helst wicca-nettside, og mange unge – særlig jenter – prøver ut ritualer, uten å sette seg systematisk inn i wicca eller oppsøke en etablert wicca-gruppe. Felles for de ulike wicca-miljøene er esbater (samlinger ved fullmåne) og sabbater (åtte samlinger gjennom solåret), samt påkallelse av guder og gudinner. Noen forstår et førkristent panteon som et symbolsystem eller "kart" over krefter som virker i naturen, mens andre opplever gudene som virkelige vesener som de kan etablere kontakt med. Et wicca-fellesskap knyttes som nevnt sammen av felles praksis, ikke av felles tro.

2 Gudinnebevegelsen finnes både innenfor og utenfor wicca, og det er litt kunstig å skille mellom de to. Gudinnebevegelsen preges imidlertid av en særlig oppmerksomhet på Gudinnen, og ikke gudene. Hun representerer både Moder Jord og alle gudinnene i førkristne religioner. Innenfor store deler av wicca forstås imidlertid både gudene og naturen som kjønnete uttrykk for seksuell polaritet. Og mens wicca kan defineres som en religion eller religionsform, kan gudinnebevegelsen snarere karakteriseres som en impuls eller strømning – i hvert fall i Norge. Det finnes riktignok organiserte gudinnemiljøer, for eksempel det California-baserte Reclaiming, som arrangerer både politiske og religiøse markeringer, og som samler både hekser eller wicca-tilhengere og gudinnedyrkere.

Mange opplever gudinnebevegelsen som en religiøs form for feminisme og Gudinnen som et kvinnelig forbilde – i motsetning til hvordan gudinner innenfor hinduismen og deler av okkultismen først og fremst påkalles av *menn* (Jacobsen 2007, Crowley 1975). I Norge gjør gudinneimpulsen seg særlig gjeldende på selvutviklingskurs og seminarer – side om side med engler, healing og annet. En del nordmenn har også møtt gudinnebevegelsen på det svenske alternativsenteret Ängsbacka.

3 Åsatro er ikke noe særnorsk fenomen, det finnes store miljøer i blant annet USA. Norske åsatromiljøer er stort sett mer tilgjengelige enn wicca. Blot (offerseremonier) annonseres gjerne i lokalavis, og det er uaktuelt med for eksempel hemmelige innvielser. Mange blotslag er organisert i foreningen Forn sed (forn-sed.no) eller trossamfunnet Bifrost (www.bifrost.no). Her har seremonilederne vigselfrett, og som i andre trossamfunn markeres fødsel, ekteskapsinngåelse osv. I tillegg arrangeres fire årlige blot ved solverv og jevndøgn. Som i wicca er det opp til den enkelte hva en tror: Noen har et magisk virkelighetssyn, andre ikke. I blotslagene samles en om felles praksis, ikke nødvendigvis om felles tro.

Det norske åsatrusamfunn (DNÅ – se f.eks. vegtam.info) opererer med den samme mytologien som Bifrost og Forn sed: æser, vaner, jotner og så videre. DNÅ tolker imidlertid gudene i lys av en etnisk forståelse av "det norske". Denne formen for åsatro har derfor et nasjonalistisk og rasistisk preg. Det samme gjelder Vigrid (www.vigrid.net), som i tillegg skiller seg ut ved en form for norrøn monoteisme. Her dyrkes kun Odin.

4 *Neosjamanismen* fremstår i likhet med gudinnebevegelsen ikke som en organisert religion. Men selv om de fleste som er aktive kanskje tar et trommekurs på alternativmessa og integrerer sjamanistiske elementer i et allerede sammensatt menneskesyn, er det noen som i større grad rendyrker sjamanismen som en selvstendig naturreligion. Neosjamanismen omfatter uansett en rekke praksiser inspirert av førkristne naturreligioner. Den viktigste er bruken av rytme som middel for endring av bevissthetstilstand. Under en "trommereise" ligger kroppen stille, mens sjelen reiser av sted og møter for eksempel et kraftdyr (se f.eks. Harner 1980, Gaup 2005).

5 Neopaganismen kan også forstås som en *premissleverandør* til en kulturimpuls som gir seg utslag i middelalderfestivaler, rollespill, vikinglandsbyer for skoleelever eller turister, fremstillinger av "det samiske" og mye annet. Her verdsettes alt som er gammelt, ekte og naturlig – til dels også førkristen religion. Neopaganismen inngår altså i en diskurs som påvirker underholdning og kulturliv, reklame og media for øvrig. Et eksempel er hvordan indianere og andre urbefolkningsgrupper tillegges stor autoritet og forstås som klokere og mer autentiske enn mennesker som er ødelagt av moderne sivilisasjon og formalisert religion.

Elementer i et neopaganistisk menneskesyn

Neopaganismen ikke er altså ingen enhetlig eller organisert religion. Det finnes ingen neopaganistisk trosbekjennelse eller lære, og felles praksis er som nevnt viktigere enn felles tro. I det følgende peker jeg derfor på noen kjennetegn ved neopaganistiske ritualer. Jeg kunne selvsagt trukket fram flere eksempler på neopaganistisk praksis, men de åtte jeg gir nedenfor danner til sammen et relevant bilde. Det samsvarer så lang jeg kan se særlig med en selvforståelse innenfor miljøer inspirert av engelsk wicca (Udal/Winje 2007).

(1) Deltakerne i neopaganistiske ritualer danner gjerne en *sirkel*. Sirkelen forstås som et naturlig og organisk hellig rom, og korresponderer blant annet med årstidenes syklus. Som referansesystem åpner sirkelen for å samordne fire elementer, fire himmelretninger, åtte solfester, tolv måneder og så videre.

(2) *Latter og humor* bidrar til å skape en annen atmosfære enn den som preger ritualene i mange andre religioner, og kan forstås som et uttrykk for at "det autentiske menneske" er i aksjon. Den alvorlige holdningen som preger kristne gudstjenester – i hvert fall under syndsbekjennelsen – oppleves som fremmedgjørende, mens latter viser at mennesket ikke har noen synd å bekjenne eller skamme seg over. Samtidig kan humor hjelpe deltakerne med å opprettholde en kritisk distanse til det religiøse fellesskapet de tilhører. I mange neopaganistiske miljøer er det viktig å sikre den enkeltes individualitet og uavhengighet, selv om (eller snarer fordi) medlemmene i en gruppe samtidig utvikler et tett fellesskap. Folk gjør ritualer sammen, men understreker samtidig at de kan legge svært ulik betydning i dem.

Nevnes kan også bruken av (3) *rytme eller rytmisk musikk*, noe som virker suggererende og kan skape en opplevelse av ekstase. Det ekstatiske forsterkes ved hjelp av (4) *rusmidler*: gjerne mjød i åsatromiljøene og vin i wicca. Native American Church har tillatelse til å bruke peyote i visse ritualer, men norske neopaganister følger stort sett norsk lov. Når en drikker mye vin sammen i et ritual, kan det forsterke en opplevelse av vennlighet og omsorg – men også bidra til en oppstemt atmosfære.

Mange wiccaritualer er preget av (5) *seksualitet*, selv om media stort sett tar feil når medlemmene i en heksesirkel påstås å ha seksuell omgang med hverandre. Det er riktigere å si at ritualene kan være seksuelt ladde, for eksempel når deltakerne dramatiserer fortellinger om guder og gudinner i førkristne fruktbarhetsreligioner. (6) *Nakenhet* er vanlig under ritualene i wicca, og kan forsterke den seksuelle ladningen. Å være nakne sammen oppleves imidlertid først og fremst et uttrykk for som et uttrykk for naturlighet.

Til sist kan nevnes (7) *jording*, et ritual der deltakerne nedkaller eller ber gudene om å stige ned på jorda. Ritualet kan også forklares som å kanalisere himmelens energi ned i det jordiske. I et lignende ritual, kalt (8) *Drawing Down the Moon*, blir Gudinnen bedt om å ta bolig i den personen som leder ritualet.

Særtrekk som sirkelform, latter, rytme, rusmidler, seksuell ladning og jording viser hvordan neopaganismen anerkjenner det dennesidige som viktig, virkelig og varig – i motsetning til religioner der det hinsidige er viktigere, virkeligere og varigere. Mennesket er en kropp, og kroppen er en del av en natur som er syklisk og preget av seksuell polaritet. Rytme og rus er fysiske virkemidler som har relevans når den religiøse opplevelsen forstås som en kroppslig erfaring. Eller sagt på en annen måte: Spiritualitet er en kroppslig sak. Menneskene skal ikke forsøke å bli "åndelige" eller etterligne himmelske og opphøyde guder. I stedet er gudene sammen med menneskene i det jordiske. Gudene personifiserer naturen – ja, jorda selv er guddommelig.

Mange opplever derfor sitt første wicca-ritual eller blot som overraskende lite "religiøst". De har vent seg til at religiøse ritualer – ikke minst kristne gudstjenester – er alvorlige. De har lært at kroppen er uvesentlig eller (for eksempel når en kneler) et hjelpemiddel for ånden. Et neopaganistisk ritual er derimot lystig og humoristisk, med bål og alkohol, tromming og dans. Det kan minne mer om en hyggelige tur i skogen enn om en religiøs seremoni, og kan hjelpe deltakerne med å akseptere seg selv som kroppslige, dennesidige vesener. I enkelte sammenhenger aksentueres også seksuell energi og nakenhet, elementer som kan virke både fremmede og skremmende, men som samtidig kan forstås som uttrykk for guddommelig aktivitet og menneskelig autentisitet.

En neopaganistisk nøkkeltekst - oppsummering

Gudinnens erklæring blir sitert ved så å si alle esbater og sabbater innenfor engelsk wicca. Teksten er forfattet av Doreen Valiente (1922-1999). Hun var gift med Gerald Gardner, og regnes som en av de aller mest innflytelsesrike heksene i moderne tid.

"(...) når månen er full, skal dere samles på et hellig sted og tilbe mitt vesen (...) dere skal være fri fra slaveri, og som et tegn på at dere er virkelig fri skal dere være nakne i deres ritualer, og dere skal danse, synge, feste, musisere og elske, alt til min lovprisning. For min er åndens ekstase, og min er også gleden på jorda, for min lov er kjærlighet til alt levende. (...) Fra meg strømmer alle ting ut, og til meg skal alle ting vende tilbake. Og la nå ditt innerste selv vikle seg ut i uendelighetens ekstase foran mitt åsyn, du som er elsket av både guder og mennesker. La tilbedelsen av meg leve i hjertet som fryder seg, for se: Alle handlinger utført i kjærlighet og glede er mine ritualer." (Hentet fra *Skyggenes bok*, gjengitt i Uldal/Winje 2007: 226-227.)

Teksten holder i hovedsak fram de samme idealer og verdier som jeg har pekt på i denne artikkelen. Gudinnen representerer Jorda, og Jorda ønsker at menneskene skal nyte livet på jorda. Gudene

personifiserer strengt tatt ikke noe annet enn livet her og nå, og naturen som hvert år fornyes. Det åndelige er ikke definert ut av religionen, men "åndens ekstase" faller sammen med "gleden på jorda". Den dualismen som på ulike måter preger religionenes menneskesyn, virker fraværende. Religionen verken feirer eller gir løfte om noe annet enn det dennesidige livet.

På den ene siden inngår neopaganismen i dagens senmoderne, eklektiske og selvstyrte religiøsitet. Hvem som helst kan etablere et religiøst miljø eller konstruere en tro eller praksis der alle kombinasjoner er mulige. På den annen side kan et neopaganistisk inspirert menneskesyn fungere som korrektiv eller holdepunkt i en flytende og uklar verden der selv religion er markedsstyrt. Det autentiske menneske forstås ikke som et åndelig vesen som lever på jorda for å forberede seg på himmelen – det er religiøst nok å leve med naturen.

LITTERATUR

Crowley, Aleister (1973): *Magick without Tears*. Phoenix: Falcon Press.

Crowley, Vivianne (2001): *Wicca: den gamle religion i det nye årtusen*. Tvedestrand: Eutopia.

Gaup, Ailo (2005): *Sjamansonen*. Oslo: Tre bjørner.

Harner, Michael (1980): *The Way of the Shaman*. San Francisco: Harper & Row.

Jacobsen, Knut A. (2007): *Hyllest til Gudinnen: visjon og tilbedelse av hinduismens store Gudinne*. Oslo: Emilia.

Murray, Margaret (1921): *The Witch-cult in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Salomonsen, Jone (1991): *Når Gud blir kvinne*. Oslo: Pax.

Salomonsen, Jone (2002): *Enchanted Feminism: Ritual, Gender and Divinity among the Reclaiming Witches of San Francisco*. New York: Routledge.

Starhawk: *The Spiral Dance: a Rebirth of the Ancient Religion of the Great Goddess*. San Francisco: Harper & Row.

Steinsland, Gro (2005): *Nørrøn religion: myter, riter, samfunn*. Oslo: Pax.

Uldal, Geir og Winje, Geir (2007): *Hekser og healere: religion og spiritualitet i det moderne*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.